

تعرفه (مالیات) بر صادرات

یک کشور ممکن است به دلایل مختلفی به وضع مالیات بر کالاهای صادراتی اقدام کند. از این میان افزایش درآمدهای دولت و همچنین کاهش صادرات کالاهای مشخصی به خارج از کشور برای افزایش قیمت آن در بازارهای جهانی (به‌ویژه اگر کشور، صادرکننده عمده آن کالا در بازارهای جهانی باشد) از اهمیت ویژه‌ای برخوردار می‌شوند.

انواع تعرفه

تعرفه‌ها افزون‌بر کالاهای صادراتی بر کالاهای وارداتی نیز به‌طور گسترده اعمال می‌شود. تعرفه بر کالاهای وارداتی هم می‌تواند برای کسب درآمد برای دولت وضع شود و هم به‌دلیل حمایت از صنایع داخلی. اگر وضع تعرفه بر کالاهای وارداتی موجب انتقال منابع به صنایع جانشینی و صنایع مورد توجه دولت نشود، ادامه آن تنها برای کسب درآمد انجام می‌گیرد که معمولاً از حیث مدیریت بسیار ساده و سهل‌الوصول است. از طرف دیگر اگر نرخ تعرفه آنقدر بالا باشد که موجب «تعرفه ممنوعه» شود، هیچ‌گونه وارداتی به‌کشور صورت نخواهد گرفت بنابراین، درآمدی را برای دولت حاصل نخواهد کرد، صنایع مورد نظر دولت را به‌شدت مورد حمایت قرار خواهد داد. به‌طور معمول تعرفه بر کالاهای وارداتی به هر دو دلیل کسب درآمد و حمایت از صنایع داخلی استفاده می‌شود (Corden, 1966). اقسام تعرفه به شرح زیر است:

تعرفه ویژه

«تعرفه ویژه» را ساده‌ترین نوع تعرفه می‌توان محسوب داشت. این تعرفه مقدار مشخصی (t_s) بر هر واحد از کالاهای وارداتی است. بنابراین اگر P_d قیمت داخلی کالاهای وارداتی و P_F قیمت خارجی کالاهای وارداتی باشد، خواهیم داشت:

$$P_d = P_F + t_s \quad (5)$$

بنابراین، اگر قیمت خارجی کالای A یک‌هزار ریال باشد و به هر واحد از کالای A ۱٪ ریال تعرفه وضع شود قیمت داخلی کالای A برابر با یک‌هزار و صد ریال خواهد بود (Travis,)

Tariffs

به‌طور معمول، نظریه‌های تجارت بین‌الملل پیرامون «تجارت آزاد» دسته‌بندی شده‌اند؛ چراکه «جریان اصلی اقتصاد» معتقد است که تجارت آزاد به استفاده کارآ و بهینه از منابع جهانی می‌انجامد، بنابراین تولیدات را در سطح جهانی افزایش می‌دهد. بازار کالا «بین‌المللی» و بازار عوامل تولید «ملی» و «منطقه‌ای» فرض می‌شود. نتیجه نظریه‌ها در این است که تجارت می‌تواند برای همه کشورهای دربرگیرنده «منافع» باشد. اما در صحنه تجارت بین‌الملل میان کشورها مشاهده می‌شود که دولت‌ها به کنترل تجارت مبادرت می‌ورزند و از «سیاست‌های حمایتی» بهره می‌برند (رحیمی بروجردی، ۱۳۹۰).

سیاست‌های حمایتی را به دو دسته «محدودیت‌های تعرفه‌ای» و «محدودیت‌های غیرتعرفه‌ای» تقسیم می‌کنند. محدودیت‌های تعرفه‌ای به «مالیات بر واردات» و «مالیات بر صادرات» گفته می‌شود. از لحاظ تاریخی، محدودیت‌های تعرفه‌ای یکی از مهم‌ترین سیاست‌های بازرگانی کشورها به حساب می‌آید. «تعرفه» مالیاتی است که بر کالاهای تجاری هنگام عبور از مرز وضع می‌شود. بنابراین تعرفه هم بر کالاهای وارداتی وضع می‌شود و هم بر کالاهای صادراتی. در هر دو صورت تعرفه باعث افزایش قیمت کالای تجاری می‌شود و در نهایت مصرف‌کننده باید پرداخت کننده نهایی هزینه‌های حمایتی باشد. مالیات بر کالاهای وارداتی موجب افزایش قیمت کالاهای وارداتی در مقایسه با سایر کالاها در داخل می‌شود. این امر منجر به انتقال منابع و عوامل تولیدی از صنایع صادراتی به صنایع جانشین واردات خواهد شد. همچنین مالیات بر کالاهای صادراتی باعث می‌شود که انگیزه صدور کالاهای مزبور به خارج از کشور کاهش یابد، بنابراین قیمت این کالاها در داخل کشور در مقایسه با سایر کالاها کاهش می‌یابد. این امر منجر به انتقال منابع و عوامل تولیدی از صنایع صادراتی به صنایع جانشینی خواهد شد. مالیات بر کالاهای وارداتی در کشورها در مقایسه با مالیات بر کالاهای صادراتی از کاربرد بیشتری برخوردار است و در حقیقت انجام مالیات بر صادرات بسیار کم صورت می‌گیرد. اما در هر حال چون مالیات بر صادرات به‌مثابه بخشی از محدودیت‌های تعرفه‌ای است، در ادامه، مرور مختصری خواهیم داشت بر موضوع مالیات یا تعرفه

(1964).

(A) با تعرفه ویژه‌ای به مقدار یکصد ریال و تعرفه برحسب ارزشی به مقدار ده درصد روبه‌رو باشد، بنابراین قیمت داخلی کالای تجاری (A) برابر است با یکهزار و دو سیست ریال. معمولاً کشورهای آمریکای شمالی از تعرفه ویژه و تعرفه برحسب ارزش و کشورهای اروپایی فقط از تعرفه برحسب ارزش استفاده می‌کنند (Travis, 1964).

تعرفه متغیر

محاسبه تعرفه معمولاً بر دو نوع قیمت «فوب» و «سیف» اطلاق می‌شود. «فوب» به معنای «تحویل کالا روی عرشه کشتی در کشور مبدأ» است و آن عبارت است از قراردادی که صادرکننده کالای تعهدی را در قبال بیمه کردن کالا به‌عهده نمی‌گیرد و هزینه بیمه کالای فروخته شده را متقبل نمی‌شود. چنانچه هزینه‌های بارگیری کالا در کشتی را به قیمت کالای فروخته شده اضافه نکنیم، اصطلاحاً شرایط «فاس» یا «آزاد در کنار کشتی» را خواهیم داشت. «سیف» به معنای «هزینه (قیمت کالا)، بیمه و کرایه تا بندر مقصد» است و آن عبارت است از قراردادی که صادرکننده وظیفه بیمه کردن کالا را به‌عهده می‌گیرد. بنابراین در قرارداد «فوب» قیمت کالا بر روی عرشه کشتی در بندر مبدأ تعیین می‌شود در قرارداد «سیف» قیمت کالا (یا هزینه کالا) در بندر مقصد مشخص می‌شود. معمولاً کشورهای آمریکای شمالی (ایالات متحده آمریکا و کانادا) از قرارداد و قیمت های فوب در محاسبه نرخ تعرفه و اکثر کشورهای اروپایی از قیمت‌های سیف در محاسبه نرخ تعرفه استفاده می‌کنند (Metzler, 1949). برخی از کشورهای اروپایی از تعرفه‌ای با عنوان «تعرفه متغیر» برای یکسان‌سازی قیمت داخلی کالای وارداتی (P_F) با یک قیمت مطلوب و هدف‌دار (P_T) استفاده می‌کنند. بنابراین تعرفه متغیر عبارت است از تعرفه وارداتی که مقدار آن با تفاوت میان قیمت سیف واردات و قیمت مطلوب برابر است.

تعرفه ضد دمپینگ

اگر کالای وارداتی خارجی کمتر از قیمت کالا در کشور صادرکننده یا کمتر از هزینه تولید یا هر دو حالت در کشور واردکننده به فروش برسد، اصطلاحاً گفته می‌شود که عمل

تعرفه برحسب ارزش

تعرفه برحسب ارزش عبارت است از درصدی ثابت از ارزش کالای وارداتی (یا صادراتی). بنابراین اگر P_d قیمت داخلی کالای تجاری، P_F قیمت خارجی کالای تجاری و t_{AV} تعرفه برحسب ارزش باشد، خواهیم داشت:

$$P_D = P_F(1+t_{AV}) \quad (1)$$

به این ترتیب اگر قیمت خارجی کالای C یک‌هزار ریال باشد و به هر واحد از ارزش کالای C ده درصد تعرفه برحسب ارزش وضع شود، قیمت داخلی کالای C، یک هزار و صد ریال خواهد بود. تعرفه برحسب ارزش موارد استفاده بیشتری در مقایسه با سایر انواع تعرفه‌ها دارد زیرا میان کالاها برحسب ارزش معتقد به تفاوت است. یکی از تفاوت‌های بارز میان تعرفه برحسب ارزش و تعرفه ویژه در این است که واردکننده کالاها لوکس و گران‌قیمت با تعرفه برحسب ارزش باید مقدار بیشتری مالیات پرداخت کند، در حالی که تحت تعرفه ویژه چون هر واردکننده مقدار یکسانی تعرفه می‌پردازد، در نتیجه واردات ارزان‌قیمت در مقایسه با کالاها وارداتی گران‌قیمت از درصد تعرفه بالاتری برخوردار خواهند شد. به‌طور کلی، تأثیرات اقتصادی تعرفه در این است که منجر به اختلاف میان قیمت‌های داخلی با قیمت‌های خارجی کالاها می‌شود. چون شاخص قیمت‌ها در طول زمان در حال افزایش و تعرفه ویژه ثابت است، اهمیت تعرفه مزبور نیز در طول زمان کاهش می‌یابد. پس از تعرفه برحسب ارزش می‌توان برای اختلاف میان قیمت داخلی و خارجی بهره جست.

تعرفه مرکب

«تعرفه مرکب» (t_C) ترکیبی از تعرفه ویژه و تعرفه برحسب ارزش است:

$$P_d = P_F + P_F t_{AV} + t_s \quad (2)$$

برای مثال اگر دولت مقرر سازد که هر واحد از کالای تجاری

مصرف را خنثی سازد. «تعرفه مطلوب» آن میزان از مالیاتی است که قادر خواهد بود با بهبود رابطه مبادله و خنثی سازی تأثیرات منفی که بر اثر محدودیت تجاری پدید آمده‌اند، منافع آن کشور را به حداکثر برساند. در این حالت تجارت آزاد الزاماً نمی‌تواند بهترین سیاست باشد. «تعرفه مطلوب» علاوه بر آنکه می‌تواند منجر به بهبود رابطه مبادله شود، موجب کاهش حجم تجارت یا باعث به وجود آمدن هزینه‌های مصرفی و تولیدی می‌شود که درباره کشور بزرگ بهبود رابطه مبادله بر هزینه‌های مزبور پیشی می‌گیرد و برای کشور منفعت‌زا خواهد بود.

نرخ تعرفه مؤثر

نرخ تعرفه‌ای که در جداول تعرفه‌ای کشورها به چشم می‌خورد، «تعرفه اسمی» است و چنین تعرفه‌ای نمی‌تواند نشانگر سطح حمایت از تولیدات و تولیدکننده داخلی باشد. «تعرفه اسمی» درصدی ثابت از ارزش کالاهای وارداتی است و تنها بخشی از ارزش آن کالا را که در داخل هم تولید می‌شود، حمایت می‌کند. به عبارت دیگر، کالای نهایی که از خارج وارد می‌شود، دربرگیرنده کالاهای واسطه‌ای متعدد است که در تولید کالای نهایی شراکت داشته‌اند.

کتاب‌شناسی

- رحیمی بروجردی، ع. ر. (۱۳۹۰). *اقتصاد بین‌الملل (تجارت و مالیه بین‌الملل)*. سمت.
- Bhagwati, J., and Ramaswami, V. K. (1963). Domestic Distortions, Tariffs and the Theory of Optimum Subsidy. *Journal of Political Economy*, 71(1), 44 - 50.
- Corden, W. (1966). The Structure of a Tariff System and the Effective Rate of Protection. *Journal of Political Economy*, 74(3), 221-237.
- Graaff, J. V. (1949). On Optimum Tariff Structures. *The Review of Economic Studies*, 17(1), 47 - 59. <https://doi.org/10.2307/2295788>
- Lerner, A. P. (1936). The Symmetry Between Import and Export Taxes. *Economica*, 3(11), 306 - 313. <https://doi.org/10.2307/2549223>
- Metzler, L. (1949). Tariffs, the Terms of Trade and the Distribution of National Income. *Journal of Political Economy*, 57(1), 1-29.
- Stern, R. M. (1973). Tariffs and Other Measures of Trade Control: A Survey of Recent Developments. *Journal of Economic Literature*, 11(3), 857 - 888.
- Travis, W. P. (1964). *The Theory of Trade and Protection*. Harvard University Press.
- Viner, J. (1923). *Dumping: A Problem in International*

«دمپینگ» از طرف کشور خارجی انجام شده است. «تعرفه ضد دمپینگ» درصدد است که اختلاف قیمت‌هایی را که در نتیجه دمپینگ به وجود آمده‌اند، برطرف سازد. تعرفه ضد دمپینگ از سوی «گات» و مذاکرات وابسته به آن از جمله «توکیوراند» و از سوی سازمان تجارت جهانی پذیرفته و استفاده از آن را برای کشورهای عضو مجاز شمرده است (Viner, 1923).

تعرفه تلافی

«تعرفه تلافی» درصدد است که سوبسیدی را که به کالای وارداتی از طرف کشور صادرکننده داده شده است، خنثی سازد. کشورهای بسیاری براساس یکی از موارد مذاکرات «گات»، برای بالا بودن قیمت کالاهای وارداتی که مورد تعلق سوبسید قرار گرفته‌اند، «تعرفه تلافی» را اعمال می‌کنند. تعرفه مزبور توسط کشورهای توسعه‌یافته روزبه‌روز کاربرد وسیع‌تری پیدا می‌کند، برای مثال بیش از ۴۰٪ از صادرات هند به کشور ایالات متحده آمریکا مشمول تعرفه تلافی از سوی کشور آمریکا می‌شود (Yeats, 1979).

تعرفه‌های گمرکی متفرقه

الف) برخی از کشورها برای کالاهای وارداتی تعرفه‌هایی به‌طور یک‌جانبه وضع می‌کنند که به «تعرفه‌های واحد» معروفند. کشورها به‌طور معمول در این‌گونه تعرفه‌ها، نسبت به شرایط و زمان تغییرات و تعدیلات چندی را انجام می‌دهند.

ب) کشورها برای تشویق ورود کالا از یک کشور یا تحدید واردات از کشور دیگر، تعرفه‌هایی را با عنوان «تعرفه‌های مستقل متعدد» بر یک کالای واحد که از چند کشور مختلف وارد می‌شود، وضع می‌کنند.

ج) اگر وضع تعرفه براساس موافقت‌نامه‌های تجاری دوجانبه یا چند جانبه بین‌المللی تعیین نشود و همچنین اگر کشور صادرکننده کالا با کشور واردکننده در مورد نرخ تعرفه به تفاهم نرسد، کشور واردکننده می‌تواند از حداکثر سطح مالیات با عنوان «تعرفه‌های قراردادی متعدد» در مورد هر کالا استفاده کند (Viner, 1923).

تعرفه مطلوب

اگر کشوری از لحاظ اقتصادی آنقدر بزرگ باشد که بتواند در بازارهای جهانی تأثیر بگذارد، وضع تعرفه می‌تواند «رابطه مبادله» آن کشور را بهبود بخشد و تأثیرات نامطلوب بر قیمت و

Trade. University of Chicago Press.

Yeats, A. J. (1979). *Trade Barriers Facing Developing Countries*. St. Martins Press.

علیرضا رحیمی بروجردی

دانشگاه تهران

دانشگاه اقتصاد